

Waardoor vestigde de Buizerd zich pas rond 1980 (weer) als broedvogel in Noord- en Zuid-Holland?

Opgedragen aan Niek Meeuwenoord, tot voor kort jachtopziener van het Landgoed Duivenvoorde in Voorschoten en de Buizerds en andere roofvogels op en om Duivenvoorde een zeer goed hart toedragend.

Henk Zwols, Paul Vos, Marcel Noordervliet & Wim ter Keurs

Inleiding

Sinds 1979/1980 broeden er weer Buizerden in Noord- en Zuid-Holland. Niet alleen in de duinen en in de binnenduin-landgoedbossen daarachter, maar ook in het veenweidegebied. Het eerste broedgeval (in 1979) werd gemeld uit Bloemendaal (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981). In het jaar daarop kwam ook in de Koninklijke Landgoederen 'De Horsten' bij Wassenaar weer een succesvol broedgeval tot stand (Ter Keurs & Verstrael 1981). In 'De Horsten' had de Buizerd toen ruim dertig jaar niet meer gebroed.

Het lijkt erop dat de Buizerd in West-Nederland weer tot broeden kwam in een periode waarin er in de traditionele buizerdbroedgebieden op de hogere zandgronden in Oost- en Midden-Nederland een 'verzadiging' met broedparen begon op te treden (Erkens 1979).

De vraag is natuurlijk of er in de traditionele broedgebieden inderdaad van een verzadiging sprake was en waardoor de Buizerd toen pas in West-Nederland ging broeden en daarvoor niet. Was (en is) West-Nederland zo'n slecht broedgebied voor de Buizerd dat de soort daar pas ging broeden doordat het in Oost- en Midden-Nederland 'te vol' was geworden? Of had West-Nederland zich in de decennia vóór 1980 geleidelijk aan weer ontwikkeld tot een geschikt broedgebied voor de Buizerd, zodat de soort zich daar rond 1980 opnieuw kon vestigen? Of was West-Nederland helemaal geen slecht broedgebied voor de Buizerd, maar lag het gewoon te ver van de traditionele broedgebieden en werd het pas ontdekt toen de jonge Buizerden in Oost- en Midden-Nederland niet meer op hun geboortegrond terecht konden en daardoor steeds verder uitzwerven? En hoe heeft de buizerdstand zich daarna in West-Nederland verder ontwikkeld?

Het lijkt erop dat de Buizerd in West-Nederland weer tot broeden kwam in een periode waarin er in de traditionele buizerdbroedgebieden op de hogere zandgronden in Oost- en Midden-Nederland een 'verzadiging' met broedparen begon op te treden.

Foto: Gerard de Hoog.

Voor het antwoord op die vragen zouden wij moeten beschikken over meerjarige tijdreeksen van aantallen en dichtheden van buizerdbröderparen in het hele traditionele broedgebied en in het hele nieuwe broedgebied in het westen, maar die zijn er niet.

Is er dan geen andere manier om achter het antwoord te komen? Daarbij kunnen wij aan het broedsucces denken. Als de voedselsituatie in een broedgebied slecht is, dan komt een soort pas laat in het seizoen tot broeden en brengt ze weinig jongen groot. Als de voedselsituatie ergens beter is of wordt, kunnen de vrouwtjes sneller reserves aanleggen, komen ze sneller tot leggen, produceren ze grotere legfels en vliegen er meer jongen uit. Bij de Sperwer is dat bijvoorbeeld vastgesteld door Newton (1986).

Hoe kunnen wij van die kennis nu gebruikmaken bij het zoeken naar een antwoord op onze buizerdvragen? Een manier is door ringgegevens van de Nederlandse Ringcentrale te gebruiken. Elk jaar wordt er immers een flink aantal nestjongen (pullen) van de Buizerd geringd; daarbij wordt telkens genoteerd hoeveel pullen er in het nest zaten en op welke datum en op welke plaats ze zijn geringd. Met die gegevens kunnen wij dus nagaan hoeveel buizerdpullen er gemiddeld per nest worden geringd en bovendien hoe vroeg in het jaar dit in Oost- en Midden-Nederland en (vanaf 1980) ook in West-Nederland gebeurt.

Hieraan zitten natuurlijk nog wel wat haken en ogen vast: de datum waarop de buizerdpullen zijn geringd is immers alleen een goede indicatie van het vroeg of laat broeden van de Buizerd als alle ringers de pullen gemiddeld genomen altijd op dezelfde leeftijd ringen. Daar hebben wij de belangrijkste buizerdringers dan ook naar gevraagd. Daarbij bleek dat het overgrote deel van de pullen (98%) in het tweede, grijze donskleed werd geringd, als ze dus zo'n 2,5 à 5 weken oud zijn. De spreiding is daarmee dus al verminderd en bovendien mogen wij waarschijnlijk toch wel aannemen dat de buizerdringers in de loop der jaren niet stelselmatig steeds jongere of oudere

kuikens in deze leeftijdscategorie zijn gaan ringen. Een aardige bijkomstigheid van het ringen op die leeftijd is dat het aantal pullen per nest dan ook meteen een goede 'schatter' is van het broedsucces van de Buizerd, want na de tweede levensweek is de sterfte onder de buizerdpullen gering (Bijlsma 1993) en wat er dan wordt geringd vliegt waarschijnlijk ook uit.

Verwachtingen

Belangrijk is natuurlijk wat wij moeten verwachten als wij voor Oost- en Midden-Nederland en voor West-Nederland tijdreeksen maken van het gemiddeld aantal buizerdpullen per nest en van de gemiddelde ringdatum. Laten wij de veronderstellingen van hierboven nog eens bij de kop pakken. Daarbij zullen wij vooral ingaan op wat wij in West-Nederland zouden moeten verwachten.

Als Oost- en Midden-Nederland rond 1980 verzadigd raakten en dus minder geschikt werden als broedhabitat, dan kunnen wij tot dat tijdstip jaarlijks steeds minder jongen per nest verwachten, die ook steeds later worden geringd en daarna jaarlijks hetzelfde kleine aantal jongen per nest die ongeveer even laat worden geringd.

Als West-Nederland zo'n slecht broedgebied voor de Buizerd is, dan kunnen wij vanaf het vestigingsjaar en vergeleken met Oost- en Midden-Nederland gemiddeld erg weinig pullen per nest verwachten die heel laat worden geringd. In de eerste paar jaar zal het aantal jongen per nest misschien wat toenemen. De jonge Buizerden die hiernaartoe moesten uitwijken, worden immers wat ouder en gaan dan ook wat 'handiger' van hun territorium gebruikmaken. Daardoor kunnen ze misschien ook wat eerder tot broeden komen en wat meer jongen grootbrengen.

Als West-Nederland zich vanaf 1980 - wat voedsel betreft - weer heeft ontwikkeld tot een geschikt broedgebied voor de Buizerd, dan kunnen wij vanaf het vestigingsjaar om te beginnen wellicht weinig, maar daarna steeds meer jongen per nest verwachten die steeds vroeger worden

Als de voedselsituatie in een broedgebied slecht is, dan komt de soort pas laat in het seizoen tot broeden en brengt ze weinig jongen groot.
Foto: Bram ter Keurs.

Na de tweede levensweek is de sterfte onder de buizerdpullen gering en wat er dan wordt geringd, vliegt waarschijnlijk ook uit.
Foto: Wim Smeets.

geringd. Waar dat proces precies ophoudt is niet te voorspellen. Let wel: wij hebben het hier alleen over het voedsel als beperkende factor, terwijl dat ook de nestelgelegenheid kan zijn. Wij komen daar bij de 'Conclusies en aanbevelingen' op terug.

Als West-Nederland helemaal geen slecht broedgebied voor de Buizerd was, maar 'gewoon' te ver van de traditionele broedgebieden vandaan lag, dan is het moment waarop de soort zich in West-Nederland vestigde van het toeval afhankelijk, maar dan hoeven wij vanaf dat moment niet minder jongen per nest te verwachten dan in de andere gebieden het geval was en ook niet dat die later worden geringd.

Het verzamelen en verwerken van de ringgegevens

Bij het verzamelen van ringgegevens hebben wij ons wat betreft het traditionele buizerdbroedgebied uiteindelijk beperkt tot Gelderland, Overijssel en Utrecht en wat West-Nederland betreft tot Noord- en Zuid-Holland. Bovendien hebben wij ons beperkt tot ringgegevens die door de ringers 'op papier' waren aangeleverd. Vanaf 1988 leveren namelijk meer en meer ringers hun gegevens op floppy-disk aan, maar daarvan hebben wij vanwege de te hoge kosten geen gebruik gemaakt. Dat bracht wel met zich mee dat na 1988 een steeds kleiner deel van de ringgegevens voor onze analyse beschikbaar was. Gelukkig bleek de laatste auteur in die periode de enige die buizerdpullen ringde in Zuid-Holland, zodat hij de gegevens voor die provincie dan ook kon aanvullen tot 1993.

Wij hebben de ringgegevens uit de Ringcentrale Nederland vanaf 1965 voor de provincies Gelderland, Overijssel en Utrecht afzonderlijk en vanaf 1980 die voor Noord- en Zuid-Holland samen be- en verwerkt.

In de periode 1965-1990 werden er in Gelderland buizerdpullen uit 528 nesten geringd, in Overijssel uit 496 nesten en in Utrecht uit 22 nesten; in

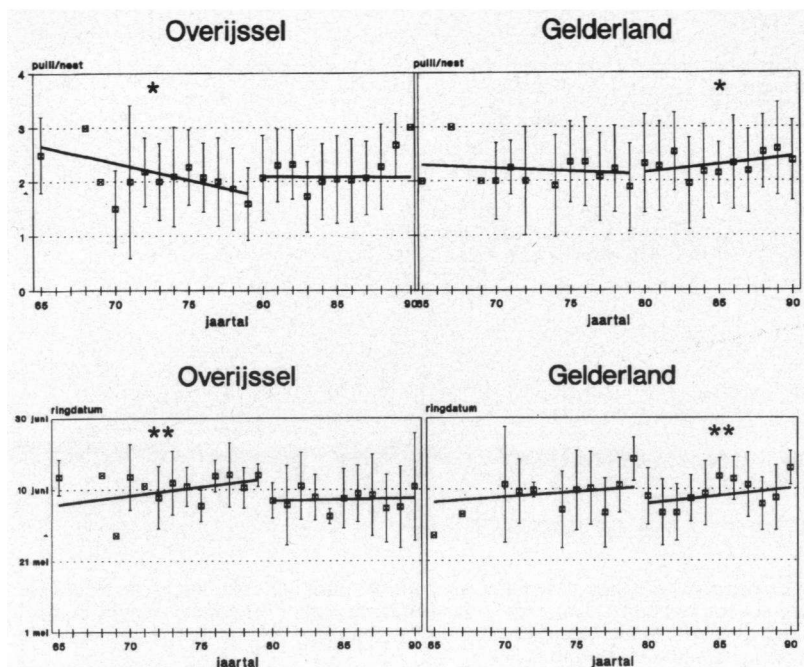
de periode 1980-1990 werden er in Noord- en Zuid-Holland samen in twintig nesten buizerdpullen geringd.

In figuur 1 zijn de jaarlijkse gemiddelden van het aantal buizerdpullen per nest in één of twee provincies met (verticaal) de bijbehorende 'standaardafwijkingen' te zien; in figuur 2 zijn de jaarlijkse gemiddelden van de ringdatum (ook weer met standaardafwijkingen) weergegeven. Er zijn in de grafieken twee perioden aangegeven: de periode 1965-1980 (tot de veronderstelde verzadiging in Oost- en Midden-Nederland) en de periode 1980-1990 (vanaf de vestiging in West-Nederland, zodat de ontwikkeling in Oost- en Midden-Nederland in deze periode kan worden vergeleken met die in West-Nederland). Door de jaargemiddelden is (als beste benadering) een rechte lijn getrokken die de trend over de desbetreffende periode weergeeft. Wij hebben getoetst of deze trend significant daalt of stijgt.

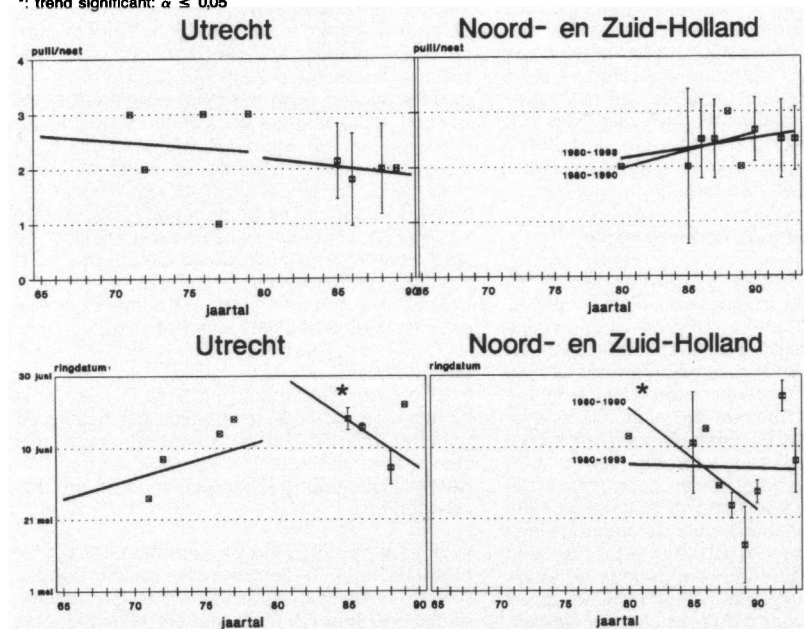
Resultaten

In Overijssel, Gelderland en Utrecht neemt het gemiddelde aantal buizerdpullen per nest in de periode 1965-1980 af en zij werden gemiddeld steeds later geringd. Dat kon ook worden verwacht in gebieden die langzaam 'vollopen' met broedparen.

In de daarop volgende periode na 1980 zijn de ontwikkelingen in die provincies minder eenduidig. In Overijssel veranderen het gemiddelde aantal buizerdpullen per nest en de gemiddelde datum waarop zij werden geringd niet meer, zoals in een 'verzadigd' gebied ook kon worden verwacht. In Gelderland neemt het gemiddelde aantal pullen per nest na 1980 echter wel weer toe, terwijl de jongen, gemiddeld genomen, merkwaardig genoeg toch steeds later worden geringd. In Utrecht gebeurt precies het tegenovergestelde; daar neemt het aantal jongen per nest na 1980 juist (nog) verder af, terwijl ze toch vroeger lijken te worden geringd. Mogelijk is Utrecht nog steeds niet verzadigd. Bedenk ech-

Figuur 1. Het jaarlijkse gemiddelde aantal pullen per nest van de Buijzard in Nederland. (met standaarddeviatie en lineaire regressies voor de perioden tot en vanaf het jaar 1980).
*: trend significant: $\alpha \leq 0,05$

Figuur 2. De jaarlijkse gemiddelde ringdatum van Nederlandse buijzardpullen. (met standaarddeviatie en lineaire regressies voor de perioden tot en vanaf het jaar 1980).
*: trend significant: $\alpha \leq 0,05$; **: trend zeer significant: $\alpha \leq 0,01$

ter dat het in deze provincie om heel erg weinig waarnemingen gaat.

In Noord- en Zuid-Holland start het gemiddelde aantal pullen per nest op een niveau van gemiddeld twee en dat aantal blijft daarna stijgen. Dat geldt niet als daar de periode 1991-1993 bij wordt betrokken, maar daar zitten een paar notoir

slechte buijzardjaren bij. In Noord- en Zuid-Holland kon van meet af aan betrekkelijk vroeg worden geringd en dat wordt daarna steeds vroeger.

Conclusies en aanbevelingen

Op grond van onze gegevens lijkt Overijssel vanaf ongeveer 1980 dus duidelijk verzadigd met

buizerdbroedparen en Gelderland nog niet, als wij afgaan op het gemiddelde aantal jongen per nest dat er jaarlijks wordt geringd. Over Utrecht valt niet zoveel te zeggen.

Noord- en Zuid-Holland blijken helemaal niet zulke slechte buizerdbroedgebieden, als wij afgaan op het gemiddelde aantal pullen per nest en op de startwaarde en de verdere ontwikkeling van de gemiddelde ringdatum na 1980. Die veronderstelling zouden wij dus op grond van onze analyse kunnen verwerpen.

Als West-Nederland vóór 1980 wel ongeschikt was als broedgebied voor de Buizerd, dan heeft het zich in de jaren daarna kennelijk ontwikkeld tot een uitstekend broedgebied voor die soort. Waarschijnlijk was het dat echter al, althans voor wat het voedsel voor de Buizerd betreft; er overwinteren in de duinen en de landgoederen daarachter immers van oudsher vele tientallen Bui-zerden.

Mogelijk is er voor deze soort wel meer nestelgelegenheid ontstaan. Zo is het bosareaal in Zuid-Holland tussen 1979 en 1985 bijvoorbeeld met bijna 5% toegenomen (Provincie Zuid-Holland 1993). Maar nog belangrijker is misschien de extensivering van het bosbeheer sinds het eind van de jaren vijftig. Daardoor ontwikkelde het betrekkelijk grote areaal hakhout in Noord- en Zuid-Holland zich tot opgaand bos en voor dat bos heeft de Buizerd een duidelijke voorkeur (Halley 1993). De verruiming van de nestelgelegenheid kan daardoor een doorslaggevende factor voor de uitbreiding van het broedgebied van de Buizerd zijn geweest.

De vraag of West-Nederland niet te geïsoleerd lag, is moeilijker te beantwoorden. Isolément is immers een relatief begrip. In een fase waarin het traditionele broedgebied nog lang niet vol is, 'hoeven' nieuwe broedparen immers nog niet (zo ver) uit te zwerven, want dan kunnen ze nog in het gebied zelf terecht. Opdam (1985) maakt bij de Buizerd melding van een grote plaatstrouw

van de jongen ten opzichte van hun geboortegebied. Bovendien kan de ongeschiktheid van het 'tussengebied' in die fase nog een rem vormen. Maar als het herkomstgebied 'volraakt' en de nood aan de man komt, dan zwerven ze waarschijnlijk wel verder uit en maakt de ongeschiktheid van het tussengebied waarschijnlijk ook minder uit. De gunstige voedsel- en nestelsituatie in West-Nederland ten tijde van het 'uitzwermen' van de Buizerd kan vervolgens het succesvolle verloop van de buizerdstand na 1980 hier verklaren.

Al met al lijkt er voldoende reden om erg zuinig te zijn op de kleine en geïsoleerde, maar kennelijk uitstekende buizerdbroedgebieden in West-Nederland. Ten slotte is het, voor wie er oog voor heeft, een grote rijkdom ook daar broedende Bui-zerden in de onmiddellijke woonomgeving te hebben.

Het zou best wel eens kunnen zijn dat de Buizerd zich in het Nederlandse duin- en strandwalenlandschap - zonder enige aanvulling van elders - uitstekend kan handhaven, als de soort daar maar niet wordt verstoord en/of vervolgd. De indruk bestaat zelfs dat de Buizerd daar gemiddeld genomen ook in minstens even hoge dichtheden broedt als in de oude kerngebieden. Dit alles is eens te verrassender, omdat algemeen wordt aangenomen dat broedvogels in geïsoleerde 'randgebieden' in lagere en wisselende dichtheden voorkomen dan in de kerngebieden (zie bijvoorbeeld Opdam & Schotman 1985).

Maar, zoals hierboven al is opgemerkt, bestaat er wel degelijk een risico dat je de Buizerd in het Nederlandse kustgebied - door verstoring en/of vervolging - veel gemakkelijker wegjaagt dan terugkrijgt. Dat zou voor de Buizerd en voor de inwoners van Noord- en Zuid-Holland een groot verlies betekenen. Vooral de beheerders van boscomplexen daar zullen zich dit terdege bewust moeten zijn.

Dankwoord

Graag bedanken wij de volgende personen voor hun medewerking: allereerst alle buizerdringers die hun gegevens beschikbaar hebben gesteld, L. Blauw, J. Bouman, D. Hoen, P. Waardenburg en D. Westra in het bijzonder voor hun medewerking aan de enquête, R. Bijlsma voor zijn adviezen, Rinse Wassenaar van de Ringcentrale Nederland en Kees Musters van Milieubiologie Leiden voor hun bijdrage aan het totstandkomen van dit artikel en last but not least Bram ter Keurs, Leon Bouman en Peter Meeuwenoord die de meeste buizerd- en andere roofvogelnesten vonden waarin de laatste auteur de pullen kon ringen.

■ Henk Zwols, Paul Vos, Marcel Noordervliet & Wlm ter Keurs, Milieubiologie, Postbus 9516, 2300 RA Leiden.

LITERATUUR:

- Bijlsma, R. G. (1993): Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.
Erkens, J. (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Teixeira, R.M. (red.). Natuurmonumenten, 's-Graveland.
Halley, D. J. (1993): Population changes and territorial distribution of Common Buzzards *Buteo buteo* in the Central Highlands, Scotland. Bird Study 40: 24-30.
Keurs, W.J. ter & J. Verstrael (1981): Na 33(?) jaar weer een succesvol broedgeval van Buizerd in koninklijke landgoederen 'De Horsten' bij Wassenaar. Het Vogeljaar 29 (2): 68-69.
Newton, I. (1986): The sparrowhawk. T. & A. D. Poyser Ltd., Calfon.
Opdam, P. (1985): Roofvogels in ons landschap. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
Opdam, P. & Alex Schotman (1985): Over de dynamiek in de verspreiding van broedvogels. Het Vogeljaar 33 (5): 233-242.
Provincie Zuid-Holland (1993): De vegetatie van Zuid-Holland 1976-1991. Deel 2 Onderzoeksrapport. Provincie Zuid-Holland, Dienst Ruimte en Groen, Den Haag.
Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland (1981): Randstad en broedvogels. Gianotten, Tilburg.